

УДК 322(477):340

<http://doi.org>

orcid.org/0000-0001-0465-3960

Алла Кравченко

КРАВЧЕНКО Алла Петрівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Полтавського інституту економіки і права ВНЗ ВМУРЛ «Україна». Сфера наукових інтересів – філософія та антропологія права.

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

У статті акцентується увага на правові відносини держави із церквою, релігійними громадами та організаціями, центральними управліннями релігійних об'єднань. Констатується, що «державно-церковні відносини» – це законодавче унормовані умови соціально-політичної діяльності, як вираження тих закономірностей, що впливають на державу і церкву в процесі їх розвитку.

Ключові слова: держава, державно-церковні відносини, види державно-церковних відносин, правове регулювання, Церква.

Збереження громадянського миру, уникнення гострих конфліктів на міжцерковному ґрунті та їх профілактика, значною мірою, залежать від ефективної політики державної влади щодо релігії і церкви, їх правового забезпечення та регулювання. Концептуальним фундаментом для цього є вивчення об'єктивних процесів і тенденцій, що відбуваються в конфесійному середовищі. Гармонійні відносини між державою і церквою – запорука спокою і толерантності в суспільстві. Україна сьогодні має суттєві проблеми з міжконфесійними стосунками. Вони є чинником духовного розколу, насамперед, серед представників титульної нації – прихильників різних церковно-релігійних центрів. Тож постає завдання глибинного дослідження взаємозв'язку принципів розбудови демократичної держави, права з православними духовними цінностями та їх трансформацією в сучасному українському соціумі.

© А. П. Кравченко, 2017

Сьогодні Церква намагається зайняти належне їй місце в системі політичних відносин країни. Особливої актуальності це намагання набуло із здобуттям незалежності України, коли держава відмовилась від загальнообов'язкового атеїстичного світогляду та десятиліттями пропагованого гасла «релігія – опіум народу», дала можливість віруючим вільно задовольняти свої потреби. Учені-релігієзнавці вважають, що, окрім інших важливих завдань, за певних історичних умов релігія виконує інтегруючу функцію, тобто впливає на збереження і зміцнення існуючої політичної системи [15]. Отже, релігія, держава і право, як соціальні інститути, взаємодіють. Щодо співвідношення права, політики та релігії, то, на думку більшості сучасних дослідників, найкоректнішою є теза про взаємовплив релігії, політики та права на кількох рівнях: духовних явищ, організацій, окремих осіб [12, с. 317-323].

Виходячи з цього **метою** даної статті є аналіз деяких аспектів, правових засад державно-церковних відносин в сучасній Україні. Звісно, що визначені формальні межі статті не дають можливості охоплюючи і всебічно розкрити дану проблему. Тому ми безпосередньо проаналізуємо лише деякі, на наш погляд суттєві, аспекти її – розкриємо зміст поняття «державно-церковні відносини», означимо їх основні типи та тенденції розвитку церковно-релігійної мережі та їх правового регулювання.

Поняття «державно-церковні» відносини втілюється у формі відносин держави із: церквою (релігійними організаціями); релігійними громадами, управліннями і центрами, монастирями, релігійними братствами, місіонерськими товариствами (місіями), духовними навчальними закладами, а також об'єднаннями, що складаються з вищезначених релігійних організацій; центральними управліннями релігійних об'єднань [3].

У свою чергу поняття «відносини» позначає один з видів суспільних відносин, який характеризує рівень взаємозв'язків церкви, інших релігійних організацій з державою, ступінь їх інтеграції чи дезінтеграції, правового забезпечення. Тут слід зазначити, що оскільки відносини між державою і церквою мають характер суспільних, міжінституційних, то поняття «відносини» виражає сукупність багатоманітних зв'язків, що виникають між цими суб'єктами соціальної взаємодії і характеризує державно-суспільну взаємодію як цілісність. Це поняття дозволяє розглядати державну діяльність (політику) в її релігійно-церковному напрямі та релігійно-церковну діяльність (політику) в державно-політичному напрямі як творчу суспільно-політичну діяльність, яка маніфестує принципову можливість зміни, удосконалення, оптимізації вже сформованих принципів взаємовідносин, систем, со-

ціально-політичних форм та інститутів. Таким чином, поняття «державно-церковні відносини» постає як законодавче унормовані умови суспільно-політичної діяльності, як вираження тих закономірностей, що впливають на державу і церкву в процесі їх розвитку.

Загалом державно-церковні відносини належать до відносин соціально-правового середовища. Тобто вони встановлюються офіційно, незалежно від волі того чи іншого учасника й регулюються нормами права безпосередньо з використанням наявних у держави засобів впливу.

Існує кілька типових моделей (чи видів) державно-церковних відносин та їх правового регулювання.

1. Теократична – значна залежність держави від церкви, повна релігійна регламентація життя суспільства. Вона існувала в V-I ст. до н.е. в Іудеї, діє у Ватикані, деяких мусульманських країнах (Іран, Саудівська Аравія).

2. «Ерастіанська», що ґрунтується на доктрині цезаропапізму: церква підпорядкована світській владі, праву і функціонує в ролі департаменту держави (Візантія, Російська імперія, почасти СРСР).

3. Державна офіційна церква. Така модель передбачає панівний статус релігійних інституцій. Характерними рисами є законодавча підтримка, привілейоване становище певної церкви, державне фінансування її діяльності (Англія, Греція, Іспанія, Данія тощо).

4. Формальне відокремлення від держави та правових інститутів при збереженні значної підтримки традиційних церков, яким забезпечується пріоритетне становище (Німеччина, Австрія, Японія тощо).

5. Ліберальна – передбачає максимальне відокремлення церкви від держави і правового регулювання їх взаємин. Повною мірою працює лише на своїй батьківщині – у США, а також у Франції.

Вітчизняні вчені Бондаренко В.Д., Єленський В.П., Колодний А.М., Філіпович Л.О., Яроцький П.Л., виділяють кілька форм взаємодії держави і церкви в історії України:

1) киеворуська (симфонія між державою і церквою, державне сприяння поширенню християнства, наділення церкви широкою правовою юрисдикцією, прагнення держави вилучити церкву з візантійської залежності);

2) козацька та могилянська модель (співпраця військового керівництва Січі з православною церквою, її військовий захист та матеріальна підтримка, прагнення держави та ієрархії емансипуватись від Московського патріарха);

3) моделі часу державного будівництва в 1917-1919 рр. (мінімальне втручання в церковні справи, автономність церкви, рівноправність

визнаних державою церков, унезалежнення – автокефалія від російської церкви);

4) радянська модель (законодавче закріплення принципу відокремлення церкви від держави, сприйняття релігії й церкви як політичного противника, антитеїзм, беззаконня й насильство, формальне декларування свободи совісті) [10].

Звичайно, ця класифікація не може претендувати на вичерпність, бо система правозабезпечення державно-церковних відносин надзвичайно складна і значною мірою зумовлена історичними, соціальними і політичними чинниками. Так, у СРСР церква хоч і була відокремлена від держави та перебувала в ізоляції від суспільного життя, однак влада активно втручалась у її внутрішні справи.

Україна, як і більшість постсоціалістичних держав, наближається до п'ятого виду запропонованої першої схеми [8, с. 30 – 32]. На наше переконання, нині така тенденція не відповідає ані духовним традиціям, ані історичному досвіду України. Слід усвідомлювати те, що на Заході церква завжди була більш-менш незалежна, тоді як на Сході – мала державний характер. Ось чому нам хотілося б звернути увагу на четверту модель співдії держави, права та традиційних церков, що мають конституційно-правове визнання. Серед країн, де закріплений корпоративний статус релігійних організацій, можна назвати Грузію, у Конституції якої зафіксовано: «Держава визнає виключну роль Грузинської Православної Церкви в історії Грузії та одночасно проголошує повну свободу релігійних переконань і віросповідання, незалежність церкви від держави» (ст.9). Крім того, зауважимо, що майже скрізь у Західній Європі одна (Італія, Великобританія) або кілька (Німеччина, Бельгія) церков мають суттєві переваги над іншими. Прихильники такої моделі підкреслюють, що релігійні меншини не дискримінуються й користуються цілковитою релігійною свободою (що в більшості випадків відповідає дійсності), а отже, є можливість досягнення балансу між правами традиційних церков та інших релігійних організацій.

Складність державно-церковних відносин і їх правового регулювання на сучасному етапі в Україні пояснюється не тільки міжконфесійними конфліктами, а й ставленням органів державної влади до церкви та її проблем, а також військовими діями на Сході України. Це ставлення ще далеке від оптимуму попри те, що є багато ділянок суспільно-політичного життя, де владні та релігійні інституції можуть успішно співпрацювати. Лейтмотивом релігійної політики Адміністрації Президентів України, окрім В.Януковича, наприклад, були спроби утворити державну церкву. Ці спроби не дали позитивних результатів, що змусило Леоніда Кучму констатувати: «Реалізація в сучасних умо-

вах концепції державної церкви в Україні суперечить її національним інтересам як суверенної держави» [12, с. 52].

Основою сучасного статусу церкви в українській державі стала ст.35 Конституції України 1996 року, яка декларує: «Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова» [11, с. 13]. Проте таке трактування державно-церковних відносин може викликати ряд зауважень.

По-перше, як зазначає релігієзнавець В. Єленський, – «на Заході, зазвичай, говорять не про відокремлення церкви від держави, а про відокремлення церкви і держави. Тим самим підкреслюється рівноправність суб'єктів цих відносин [7, с. 9 – 10]. В Україні ж церква дуже довго була лише об'єктом і перебувала на маргінесі суспільного життя. То чи не настав час для неї перетворитися на повноцінного учасника цих взаємин?

По-друге, чи можуть релігійні організації бути буквально відокремлені від держави, суспільства, народу? Навіть з юридично-політологічної точки зору це практично неможливо. Відокремлення означає лише те, що релігійні інституції не виконують державних функцій, не беруть участі у політичній діяльності, а держава не втручається у внутрішньоцерковні справи. Проте плідна, конструктивна співпраця органів державної влади і релігійних організацій Україні життєво необхідна. Яскравим свідченням цього є роль церкви у військових діях на території Донбасу та запекла боротьба між УПЦ Київського та УПЦ Московського Патріархатів.

Разом із тим необхідно вказати на значну небезпеку, яка ховається за політизацією релігійних інституцій. Прикладом може бути справа народного депутата і релігійного діяча Вадима Новінського. Церковна кафедра і трибуна парламенту – це різні речі. Проте великий авторитет церкви активно використовується різними політичними силами в Україні та поза її межами для своїх меркантильно-утилітарних інтересів, що неприпустимо в цивілізованій державі.

Так, Церква нерідко залучається до передвиборчих кампаній, що яскраво спостерігалось на виборах усіх Президентів України. Невипадково митрополит Володимир (Сабодан), предстоятель УПЦ МП, підкреслював, що люди, яким доручено керувати державою, мають уподібнюватись Христу: у їхньому служінні повинна бути жертвовність, суспільні інтереси вони повинні ставити вище за особисті. Яскравим прикладом нерозторопності влади і згубного впливу політиків на міжконфесійні взаємини стали події 18 липня 1995 р., пов'язані з похованням Патріарха Володимира (Романюка) і названі в народі «чорним вівторком».

З огляду на це багато експертів висловлюються про передачу контрольних функцій за дотриманням законодавства про свободу совісті Державному комітетові у справах релігій, що здатний реально відстоювати інтереси церкви перед державою й навпаки.

Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», прийнятий Верховною Радою ще 23 квітня 1991 р., попри численні наступні зміни зберігає значну долю архаїчності і не може гармонізувати державно-церковних відносин. У іншому нормативно-правовому акті, «Законі про альтернативну службу», існує дискримінаційна норма, яка утверджує термін невійськової служби довший, ніж дійсної строкової військової. Хіба це не суперечить ст. 24 Основного закону держави, яка проголошує: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками.. релігійних та інших переконань...»? [11, с. 9]. Відповідь на це питання повинен дати Конституційний Суд України.

Отже, правове поле взаємовідносин Церкви та держави потребує істотного розширення і якісного вдосконалення, щодо якого Церква має своє бачення. Згідно з Конституцією, світська держава має усвідомлювати своє покликання облаштовувати життя народу на основі добра і правди, дбати про матеріальний та духовний благоустрій суспільства. Тому Церква може взаємодіяти з державою в справах, що служать на благо самій Церкві, особи і суспільства [2]. Для Церкви така взаємодія є частиною її спасенної місії. Умовами церковно-державної взаємодії мають бути відповідність церковної участі в державних справах природі і поклику Церкви, відсутність державно-правового диктату в суспільних справах Церкви, незалучення Церкви у ті сфери діяльності держави, де її праця неможлива внаслідок канонічних та інших причин [4, с. 184].

Спектр співробітництва Церкви з державою, правове регулювання їх стосунків має значну перспективу у питаннях миротворчості на міжнародному, міжетнічному і громадянському рівнях: сприянні взаєморозуміння і співробітництва між людьми, народами і державами; збереження моральності в суспільстві; духовної, культурної, патріотичної освіти та виховання; милосердя і благодійності, розвитку спільних соціальних програм; охорони історичної і культурної спадщини; науки, включаючи гуманітарні дослідження; охорони здоров'я; культури і творчої діяльності, роботи церковних і світських засобів масової інформації; діяльності зі збереження довкілля; економічної діяльності на користь Церкви, держави і суспільства; підтримки інституту сім'ї, материнства та дитинства; протидії діяльності псевдорелігійних структур, небезпечних для громадян і суспільства [5, с. 48]. Таким чином,

практично немає важливих соціальних питань, де співпраця Церкви і держави була б недоцільною чи неефективною, а правове регулювання непотрібним.

Православна Церква постійно веде пошук нових галузей свого соціального служіння. Однією з таких галузей є спільні дії держави і Церкви щодо впровадження у сучасних Збройних силах України інституту військових капеланів [1]. Плідна робота військових капеланів ефективно проявилася у війні на сході. Надзвичайно важливою сферою соціального служіння є також опіка над громадянами, що перебувають у місцях позбавлення волі. Церква вважає, що профілактика злочинності можлива перш за все через виховання і просвітництво, спрямоване на утвердження в суспільстві справжніх духовних і моральних цінностей. У цій справі Православна Церква закликає до активної взаємодії школу, засоби масової інформації, правозахисні органи. При відсутності серед людей позитивного морального ідеалу ніякі засоби примусу, залякування чи покарання не зможуть зупинити злої волі. Тому найкращою формою запобігання порушенню закону є проповідь чесного і достойного способу життя, особливо серед дітей і молоді [6, с. 49].

У середовищі сучасних дослідників державно-церковних відносин побутує думка про те, що конфліктний потенціал серед церков можна вважати одним із найсуттєвіших внутрішніх дестабілізаційних факторів [17, 18, 19]. Ця теза потребує певного уточнення. На наш погляд, найважливіша проблема релігійного життя сучасної України – це розкол православ'я, який пройшов не тільки між церквами, але й через серця мільйонів людей. І з точки зору національної безпеки, і з погляду моралі державна влада повинна більш активно реагувати на міжконфесійні протистояння, усіляко сприяти спробам об'єднання українського православ'я (УПЦ КП, УАПЦ і УПЦ МП) в єдину помісну автокефальну Православну Церкву. Це стало б не тільки консолідуючим суспільним явищем, а й каталізатором, у якому розчинилося б багато одвічних українських суперечок. Чи не вперше про таку необхідність офіційно заявив під час виступу на урочистій академії, присвяченій 2000-літтю Різдва Христового, глава держави Л.Д. Кучма: «Держава, не втручаючись у внутрішні, суто церковні справи, сприятиме активізації такого діалогу, об'єднавчим процесам, які могли б (і повинні!) привести до утворення єдиної помісної православної церкви» [12, с. 3].

Оскільки отримання автокефалії від Московської патріархії переноситься на невизначений період, чому яскравим підтвердженням є останній Архієрейський Собор РПЦ, то можна пов'язувати надії на вирішення проблеми єдності православ'я із проведенням Всеукра-

їнського православного собору, на якому всі три гілки досягли б реального об'єднання. До речі, церковна історія знає прецеденти, коли отримання автокефалії було зроблено виключно державою. У нашому випадку можна говорити про необхідність державної підтримки у вирішенні цієї проблеми. З цим солідарний і Патріарх Філарет: «Тут багато залежить від держави. Вона повинна створити сприятливі умови для об'єднання або хоча б не перешкоджати цьому. Мені багато хто з духовенства казав: як нам влада скаже, так ми і зробимо» [16, с. 3]. Зрозуміло, що вирішення цього надзвичайно складного питання залежить насамперед від порозуміння між самими православними, а саме цього їм і бракує. Згадаймо, що попри підписаний у 1997 р. представниками всіх християнських церков України меморандум про незастосування силових дій у міжконфесійних стосунках, у Маріуполі 30 квітня 1999 р. на Патріарха Філарета і його оточення було вчинено збройний напад прихильниками УПЦ МП. Знову пролилася кров. А держава, уже вкотре, зайняла роль пасивного спостерігача міжконфесійних конфліктів. Незважаючи на зниження конфліктності релігійної ситуації у наші дні, вона, за словами В. Бондаренка, «набуває довгопланового, багатовекторного характеру» [4, с. 4].

У цьому відношенні досить сумнівними, невинуватими є претензії деяких християнських конфесій на статус «єдиної національної церкви України». «... Національною церквою, – на думку С. Здіорук, – є церква будь-якої конфесії, яка функціонує в певний історичний період і, опираючись на свою традицію та набувши етноконфесійної специфіки, сприяє поступові етнокультури, самосвідомості й державницького менталітету визначеної нації, користується національною мовою як богослужбовою та має значний рівень поширення серед населення певної країни чи території» [9, с. 88]. Отже, виходячи з цієї дефініції, в Україні «національна» зовсім не означає «єдина» і не тожджна поняттю «державна церква», а процес формування й інституалізації національних церков у наші дні не має нічого спільного з конфесійно-церковною автаркією чи релігійним шовінізмом, хоч це нерідко роблять об'єктом відвертих спекуляцій церковні та світські діячі.

Ще у грудні 1999 р. голова Держкомрелігій на той час В. Бондаренко заявив, що найближчим часом ми станемо свідками поєднання зусиль духовних і світських навчальних закладів. Але й по сьогодні кардинальних зрушень у цьому напрямі так і не відбулося. На фоні духовної кризи та моральної деградації молоді потребує якнайшвидшого включення до шкільного компонента навчальних планів предмет «Християнська етика», що виховуватиме учнів на принципах християнської моралі. Цій проблемі були присвячені конференції, які

проходили в стінах Острозької Академії. Тим паче, що Парламентська Асамблея Ради Європи у своїй Рекомендації з релігії та демократії, прийнятій 27 січня 1999 р., пропонує урядам країн-членів «сприяти викладанню у школах порівняльної історії і філософії релігії та дослідження цих предметів в університетах паралельно з теологічними дослідженнями» [16, с. 25].

Корисною могла б стати і співпраця релігійних організацій та держави у війську та пенітенціарних закладах. У цьому питанні нам міг би стати в пригоді досвід західних держав (ФРН, США, Великобританії тощо), хоч не слід забувати, що Українська держава вже мала певний досвід функціонування військового та флотського духовенства в період національно-визвольних змагань 1917 – 1921 рр. [2, с. 16 – 21].

Понад двадцятип'ятирічна практика державотворення в Україні засвідчила суспільну потребу в залученні церкви до цих процесів на засадах права, духовності та патріотизму, соціальної, доброчинної та освітньо-виховної роботи. Особливої актуальності підвищенню рівня соціальної активності церкви надає те, що сьогодні суспільство перебуває в стані соціально-політичної, культурної та моральної кризи. До того ж соціальне служіння церкви є чи не однією з головних умов знаходження міжконфесійного порозуміння та міжцерковної злагоди. Отже, на сьогоднішній день церковно-релігійного, в основі своїй духовно-світоглядного, та державотворчого, правового етнополітичного аспектів, націотворчого процесу є однією із складових практичної реалізації національної ідеї, спрямованої на побудову демократичної української держави.

Українська православна спільнота традиційно прагнула конфесійної автономії і незалежності, що відлунювало аналогічним процесам у сфері суспільно-політичного життя народу. Проте лише сьогодні, коли політичний ідеал українського народу фактично здійснився, з'явилися об'єктивні передумови для правової консолідації української православної церкви на засадах соборності, єдності і самоврядування. Однак для цього необхідна суб'єктивна воля з боку православних ієрархів, чого, на жаль, не спостерігається. А для втілення її в життя доцільно було б запровадити постійно діючий міжцерковний діалог. Держава, оскільки йдеться не про церковні канони, а національну консолідацію, єдність, і правове регулювання повинна посісти в цьому процесі роль активного посередника, зацікавленого в тому, щоб у суспільстві домінували мир і злагода, а не війна, конфлікти та суперечності.

Література

1. Андрусишин Б., Уляновський В. Військове і флотське духовенство в Україні // Людина і світ. – К., 2000. – №5. – С. 16-21.
2. Бондаренко В. Актуальні проблеми законодавчого забезпечення свободи совісті // Релігійна свобода: свобода релігії і національна ідентичність – світовий досвід та українські проблеми: Науковий щорічник. – К., 2002. – №6. – с. 92-97
3. Бондаренко В., Колодний А. Актуальні проблеми державно-церковних відносин в Україні / Ін-т філософії ім. Г.Сковороди НАНУ. – Київ: VIP, 2001. – 206 с.
4. Бондаренко В.Д. Становлення громадянського суспільства і Церква в Україні // Християнство: контекст світової історії і культури: Зб. наук. пр. – Київ: Ін-т філософії ім. Г.Сковороди НАНУ, 2001. – 159 с.
5. Дорошенко Ю. За одного битого патріарха двох небитих дають // Україна молода – 5 травня. – 1999.
6. Дорошенко Ю. Міжконфесійна дружба за чашкою кави // Україна молода. – 11 грудня. – 1999.
7. Єленський В. Restitutio in integmm // Людина і світ. – Київ, 1999. – №7. – С. 30-36.
8. Єленський В. Конституцію прийнято. Що далі ? // Людина і світ. – Київ, 1996. – №9. – С. 2-9.
9. Здіорук С. І. Український досвід партнерської взаємодії Держави і Церкви в європейському контексті / С.І.Здіорук // Стратегічні пріоритети. Вип. 1, 2010. – С. 86-91.
10. Історія релігії в Україні // За ред. А.Колодного, П.Яроцького. – Київ, 1999. – 735 с.
11. Конституція України. – Київ, 1996.
12. Кучма Л. Про найголовніше. – К.: АТ «Книга», 1999. – 351 с.
13. Лазор К.П. Процес взаємодії церкви та інститутів державної влади: історія та сучасність / К.П.Лазор // Актуальні проблеми політики: зб. наук. праць / редкол. : С.В. Ківалов (голов. ред.), Л.І. Кормич (заст. голов. ред.), Ю.П. Аленін [та ін.]МОН України; НУ ОЮА. – Одеса: Фенікс, 2013. – Вип. 48. – С. 317-323.
14. Нетлінні і вічні християнські цінності. Виступ-привітання Президента України Л.Д.Кучми на урочистій академії, присвяченій 2000-літтю Різдва Христового // Урядовий кур'єр. – Київ, 2000. 25 січня.
15. Релігія та Соціум. Міжнародний часопис. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2014. – №1 – 2(13-14). – 308 с.
16. У Державному комітеті у справах релігій. Офіційний вісник // Людина і світ. – Київ, 1999. – №8. – С. 24-35.
17. Юраш А. Автокефальний парадокс. Українські церкви в контексті національної безпеки // Політика і культура. – Київ, 1999. – №3.
18. Юраш А. У церкви – свої проблеми. А в українських церкв – тим більше // Політика і культура. – Київ, 2000. – №1.
19. Юраш А. Українські церкви: в центр чи на узбіччя світових екуменічних процесів? // Людина і світ. – Київ, 1999. – №10. – С. 6-9.

1. Andrusyshyn B., Ulyanovs'kyi V. Viys'kove i flot's'ke dukhovenstvo v Ukraini // *Lyudyna i svit.* – K., 2000. – #5. – S. 16-21.
2. Bondarenko V. Aktual'ni problemy zakonodavchoho zabezpechennya svobody sovisti // *Relihiyna svoboda: svoboda relihiyi i natsional'na identychnist'* – svitovyy dosvid ta ukrayins'ki problemy: Naukovyy shchorichnyk. – K., 2002. – #6. – s. 92-97
3. Bondarenko V., Kolodnyy A. Aktual'ni problemy derzhavno-tserkovnykh vidnosyn v Ukraini / In-t. filosofiyi im. H.Skovorody NANU. – Kyiv: VIP, 2001. – 206 ts.
4. Bondarenko V.D. Stanovlennya hromadyans'koho suspil'stva i Tserkva v Ukraini // *Khrystyianstvo: kontekst svitovoyi istoriyi i kul'tury*: 3b. nauk. pr. – Kyiv: In-t. filosofiyi im. H.Skovorody NANU, 2001. – 159 s.
5. Doroshenko Yu. Za odnogo bytoho patriarkha dvokh nebytykh dayut' // *Ukrayina moloda* – 5 travnya. – 1999.
6. Doroshenko Yu. Mizhkonfesiynna druzhba za chashkoyu kavy // *Ukrayina moloda*. – 11 hrudnya. – 1999.
7. Yelens'kyi V. Restitutio in integmm // *Lyudyna i svit.* – Kyiv, 1999. – #7. – S. 30-36.
8. Yelens'kyi V. Konstytutsiyu pryynyato. Shcho dali ? // *Lyudyna i svit.* – Kyiv, 1996. – #9. – S. 2-9.
9. Zdioruk S. I. Ukrayins'kyi dosvid partners'koyi vzayemodiyi Derzhavy i Tserkvy v yevropeys'komu konteksti / S.I.Zdioruk // *Stratehichni priorityty*. Vyp. 1, 2010. – S. 86-91.
10. Istorya relihiyi v Ukraini // Za red. A.Kolodnoho, P.Yarots'koho. – Kyiv, 1999. – 735 s.
11. Konstytutsiya Ukrainy. – Kyiv, 1996.
12. Kuchma L. Pro nayholovnishe. – K.: AT «Knyha», 1999. – 351 s.
13. Lazor K.P. Protsey vzayemodiyi tserkvy ta instytutiv derzhavnoyi vlady: istoriya ta suchasnist' / K.P.Lazor // *Aktual'ni problemy polityky*: zb. nauk. prats' / redkol. : S.V. Kivalov (holov. red.), L.I. Kormych (zast. holov. red.), Yu.P. Alenin [ta in.] MON Ukrainy; NU OYuA. – Odesa: Feniks, 2013. – Vyp. 48. – S. 317-323.
14. Netlinni i vichni khrystyians'ki tsinnosti. Vystup-pryvitannya Prezydenta Ukrainy L.D.Kuchmy na urochystiy akademiyi, prysvyacheniy 2000-littyu Rizdva Khrystovoho // *Uryadovyy kur'yer*. – Kyiv, 2000. 25 sichnya.
15. Relihiya ta Sotsium. Mizhnarodnyy chasopys. – Chernivtsi: Chernivets'kyi nats. un-t, 2014. – #1 – 2(13-14). – 308 s.
16. U Derzhavnomu komiteti u spravakh relihiy. Ofitsiynny visnyk // *Lyudyna i svit.* – Kyiv, 1999. – #8. – S. 24-35.
17. Yurash A. Avtokefal'nyy paradoks. Ukrayins'ki tserkvy v konteksti natsional'noyi bezpeky // *Polityka i kul'tura*. – Kyiv, 1999. – #3.
18. Yurash A. U tserkvy – svoiyi problemy. A v ukrayins'kykh tserkov – tym bil'she // *Polityka i kul'tura*. – Kyiv, 2000. – #1.
19. Yurash A. Ukrayins'ki tserkvy: v tsentr chy na uzbichchya svitovyykh ekumenichnykh protsesiv? // *Lyudyna i svit.* – Kyiv, 1999. – #10. – S. 6-9.

Kravchenko A.P.

ON THE LEGAL PRINCIPLES OF CHURCH-STATE RELATIONSHIPS IN UKRAINE

The article focuses on the legal relationship between the state and the church, religious communities and organizations, central offices of religious associations. It is noted that «the state-church relationships» is legal normalized conditions of social and political activity, as an expression of the laws that affect the state and the church in their development.

Socio-political, cultural and moral crisis of the state is of particular cause which raise the level of social activity of the church in the society nowadays. In addition, the social ministry of the church is not the one of the main conditions of inter congregation understanding and harmony among their church. So, today the combination of church and religious, fundamentally spiritual and philosophical, and state, legal ethno-political aspects of national creation process is one of the components of the practical implementation of the national idea aimed at building up the democratic Ukrainian state.

Ukrainian Orthodox community has traditionally sought religious autonomy and independence, which echoed a similar process in the political life of the people. But only now, when the political ideal of the Ukrainian people was actually realized, the objective conditions for legal consolidation of the Ukrainian Orthodox Church on the basis of collegiality, unity and self-government were established. However, this requires a subjective will of the Orthodox hierarchy, which, unfortunately, is not observed. It is worth establishing permanent inter-church dialogue in order to accomplish its role in life. The state, since it is not about the church canon and national unity and regulation, should take part in this process as an active agent, interested in the fact that a society should be developed with the dominated peace and harmony, not war, conflicts and contradictions.

Key words: *state, state-church relationships, types of church-state relations, legal regulation, church.*

Надійшла до редакції 12.12.2016 р.